

MESTRE DE CAPÇALERA

Escrips essencials d'educació

A càrrec de Toni Giménez i Fajardo



ENRAONEM!

Llenguatge verbal i pensament

Parlar i enraonar

Enraonar és parlar pensant. És més que parlar i prou. Cal donar sentit al nostre discurs. Llenguatge i pensament van estretament units. I la unió és tan estreta que fins i tot pensem quatre vegades més de pressa que no pas parlem.¹ Per això, de vegades, ens embarbussem, ens costa trobar les paraules adients o ens quedem en blanc. Naixem amb la capacitat de parlar, de dir la realitat. No hi ha pensament possible sense paraula: la llengua és el conductor del pensament. L'ésser humà està dotat de pensament i està dotat de paraula. Pensar facilita raonar. El logos pot ser racional o de paraula.² Cal un llenguatge compartit que ens pugui facilitar un raonament vàlid per a tothom. S'aprèn pensant, talment com s'aprèn a nedar, tot nedant. Parlar amb sentit, amb criteri, amb discreció.

Malgrat la veu popular diu que més val una imatge que mil paraules, hi ha paraules que valen per mil imatges³ perquè els éssers humans construïm la realitat fent servir sempre aquest univers simbòlic que és el llenguatge oral, ja ens ho va dir Ferdinand de Saussure, creador de l'estructuralisme, o sigui la filosofia lingüística: tot es troba subjecte a l'estructura del llenguatge, fet que, com deia Ludwig Wittgenstein, no es tracte de què l'ésser humà se senti superior perquè és capaç de raonar, sinó que si un lleó parlés, no l'entendríem.

La llengua

Des d'un punt de vista ontològic, som éssers lingüístics, sigui, ens relacionem amb les altres persones a través de símbols convencionals i abstractes. La llengua, entesa com a idioma propi d'una cultura, és també una manera de mantenir viva aquesta cultura. Una llengua es una mena d'ADN, el codi genètic d'un poble: conté la memòria col·lectiva d'una comunitat. Més que una gramàtica, es la essència d'una cultura. Fa 15.000 anys hi havia deu mil llengües al món, ara n'hi ha unes sis mil, dues mil de les quals estan en perill d'extinció. Des del segle XV l'anglès, el francès, el castellà, el rus i el xinès són els idiomes més parlats.

Les llengües occidentals sempre expressen assumptes concrets mentre que les orientals expressen conceptes abstractes.

Plató diferenciava *lexis* (forma de dir) del *logos* (allò que es diu). La *lexis* es divideix en *mímesis* (imitació) i en *diègesi* (el relat pròpiament dit)

El llenguatge

Hi ha posicionaments diferents: hi ha qui creu que hi ha un llenguatge general i hi ha qui creu que hi ha diversos llenguatges, segons cada disciplina (talment com no hi ha una única llengua, sinó moltes llengües). Ens uneix el llenguatge i ens diferencia l'idioma.⁴ El llenguatge pot dur a malentesos perquè és mot interpretatiu. Els gestos no tant. Les paraules amaguen sempre sentiments, tenen una càrrega

emocional, poden esdevenir armes, cal anar en compte com les dius. Cal dir-les com si la veu acarones les persones.⁵ El propi discurs rau més en el com que no pas en el què.⁶ Les paraules molt sovint s'utilitzen per disfressar continguts: dels crims dels automobilistes en diem accidents, de les persones negres en diem persones de color, de la mort en diem desaparició física, i dels morts d'una guerra en diem baixes. Per això cal sempre definir molt bé les paraules que emprem, per veure si tothom comparteix el mateix significat. Són els límits del llenguatge: pots dir coses i no ser entès. El llenguatge és una adaptació evolutiva,⁷ una construcció humana perquè l'ésser humà el necessita per explicar-se el món, tal com deia Ludwig Wittgenstein. Ell deia que empobrir el llenguatge és empobrir el món. El llenguatge és més que comunicació, és la possibilitat que tenim de confeccionar-nos un model del món.⁸ El llenguatge és l'instrument essencial pel qual assimilem la cultura de la nostra comunitat.⁹ Tota reflexió o pensament sobre qualsevol forma de cultura passa pel llenguatge.¹⁰ La paraula vertebrava el procés educatiu. L'ésser humà es comunica amb els seus semblants igual que fan els animals, però el seu llenguatge és *logos*, paraula i raó alhora.¹¹ L'educació es vertebrava al voltant de la paraula.¹² La paraula és un signe que està en lloc de la cosa. Quan és verb, predica; quan és adjectiu, aclareix; quan és substantiu, representa. La paraula assenyala les possibilitats i els camins de l'ésser humà; hi sobresurten el diàleg i la conversa: hermenèutica del propi fenomen humà.¹³ Pensament i llenguatge van estretament units¹⁴ i és l'infant qui ha de construir el concepte, no li hem de donar fet encara que, evidentment, parteix del concepte de l'adult. El llenguatge (i no només el verbal) facilita el desenvolupament del pensament.

La pobresa de llenguatge reflexa pobresa de pensament, debilesa i precarietat de l'andami mental.¹⁵ Paraules com "tío, vale, rollo, morro..." són un llenguatge propi com a defensa d'aquesta debilitat.

Cal tenir en compte que a més diguis, menys recordaran; a menys paraules, millor es pot entendre el missatge.

Els sofistes es preocupaven per la retòrica (l'art de convèncer mitjançant la paraula)

La poesia és filosofia filològica. L'amant de la saviesa ho és alhora del llenguatge. Amb la poesia aboquem les coses que no podem donar compte d'una manera racional.

Amb tot, amb llenguatge verbal no n'hi ha prou per a expressar-se, també necessitem el llenguatge corporal. Per telèfon és més fàcil mentir que en contacte directe amb l'interlocutor. El llenguatge verbal també té altres límits: no podem explicar com es corden unes sabates, requereix moviments musculars, exemple i mostra d'allò que dius.¹⁶ El 55% d'un discurs és informació no verbal: expressió de la cara, mirada, somriure, gesticulació... el 38% és la qualitat de la veu i el 7% és el contingut a transmetre.¹⁷ L'impacte del discurs està sobretot en el com no en el què.¹⁸

L'ideal seria poder-nos comunicar de manera telepàtica, sense necessitat de paraula. Així no hi hauria trampa ni hipocresia ni engany, la informació seria real i directa, sense interpretacions falses ni malentesos. S'hauria acabat l'hermenèutica. Seria el veritable esperanto. La torre de Babel ja no ens faria la guitza.

Escoltar

*Tenim dues orelles i una boca,
per escoltar molt i parlar poc.
Zenó de Citio*

Escoltar és una activitat que fem molt poc, sempre avancem la paraula i parlem. I si una persona escolta molt acostuma a ser titllada d'introvertida. Callar no significa ser mut;¹⁹ només en el genuí parlar és possible un veritable callar. Cal educar per a l'escolta. Aprendre a guardar silenci i a parlar de manera qualitativa. Quan callin els instruïts, podran parlar els pobres.²⁰

Llegir

On funciona un televisor, hi ha algú que no llegeix.
John Irving

Quan una persona encén el televisor, jo me'n vaig a llegir un llibre.
Groucho Marx

Per fora vagabunds, per dintre biblioteques.
Ray Bradbury

Llegir també és una forma d'escoltar, d'interioritzar. Llegir és accedir al món i, alhora, refugiar-se d'ell. La capacitat de comprensió va lligada a l'escoltar i al llegir; la capacitat d'expressió va lligada a parlar i a l'escriure.²¹ Llegir és multiplicar la nostra vida interior, el gaudi és extrem en molts moments. I tenim tant l'obra de ficció com la de no ficció. Ens fan assaborir la vida, la bellesa, el coneixement de la vida. Recomana llibres és una manera de transmetre aquest esperit per la lectura. Cal aprofitar l'oferta immensa de biblioteques gratuïtes que tenim!

Fins a finals del segle XIX,²² en la tradició jueva, els infants que acudien a l'escola per primera vegada veien que el rabí dibuixava amb mel les primeres lletres de l'alfabet en una pissarreta. Els infants havien de resseguir aquestes lletres amb la llengua: el coneixement esdevenia quelcom saborós.

Pel que fa a la lectura, en tenim per a escoltar (en veu d'una altra persona) i en tenim per veure (llegida en veu pròpia). La lectura vol solitud, concentració i imaginació. És una manera excel·lent per descobrir-nos i conèixer-nos, i una manera molt senzilla de ser feliç.

Els nens i les nenes haurien de llegir i se'ls haurien d'explicar contes populars i mites. El que s'ensenya amb metàfores mai no s'oblida.²³

No s'ha d'obligar a llegir, més aviat motivar, deixar anar idees: "He llegit això, què et sembla?"; "T'agradaria de llegir aquest llibre..."; "He llegit un llibre apassionant...". El plaer no es pot imposar mai, és més, quan s'imposa esdevé un fre.²⁴

La lectura és l'art d'aprendre a llegir. Aprendre a llegir és aprendre a llegir lentament i és la feina d'una vida perquè aprendre a llegir és aprendre a llegir la vida, el món, a llegir-nos.²⁵ El pedagog brasiler Paulo Freire també defensava això. Ens capfiquem massa en què els infants llegeixin i que ho facin aviat i bé, deixant de banda que llegir és aprendre a llegir el món i que això es pot fer de maneres molt diverses. I que s'ha de fer amb motivació i plaer. De què serveix que un infant llegeixi correctament als 7 anys si a la mínima que no l'obliguin a fer-ho deixarà de llegir perquè això no és el que l'interessa?

Cal donar a cada lector i lectora el llibre que necessita i que respon a la seva manera de sentir i pensar alhora que a la seva motivació personal.²⁶ Per això, fer llegir un mateix llibre a un grup d'alumnes és un disbarat pedagògic. A l'escola se'ns obliga a llegir llibres concrets i tots el mateix llibre sense tenir en compte que cada infant necessita lectures diferents en relació al seu grau de motivació i maduració personal. S'hauria d'oferir un ventall de possibilitats a escollir i que la "lectura obligada" sigui proporcional al plaer de realitzar-la. L'ésser humà tendeix a rebotar-se si se l'obliga a realitzar alguna cosa només amb l'argument de que s'ha de fer perquè tocar fer-la. Quantes escoles fins i tot fan llegir els mateixos llibres curs rere curs?

Hi ha lectures que comporten plaer i bellesa. N'hi ha comporten enyorança i n'hi ha que comporten força intel·lectual.

Escriure

Escriure és una forma d'expressió directa del nostre món emocional alhora que del nostre món interior: allò que guardem i que no comuniquem. L'escriptura ens permet afinar el pensament.²⁷ És curiós, ningú no aprèn a parlar, és un acte espontani i, en canvi, tothom ha d'aprendre a llegir i a escriure. Groucho Marx donava molta importància als escriptors i guionistes perquè sense ells no existiria el teatre ni el cinema. Però, a més a més, ofereixen al lector la possibilitat de viure un món on aventurar-se i endinsar-se que no deixa de ser una manera de conèixer-se. El pas de l'oralitat a l'escriptura significa traslladar el "so dinàmic, viu" de la paraula a "l'espai immòbil" del text escrit; l'individu passa del món auditiu al món visual.²⁸ Escriure és sempre transcriure.²⁹ Escriure per a expressar, no només per copiar.

Quan s'ha d'ensenyar a llegir i a escriure? Els sistemes educatius ho fan en funció d'una "exigència social". El filòsof i pedagog Rudolf Steiner, per raons de caire antropològic-espirituals, defensava que no s'ensenyés a llegir ni a escriure abans dels 6/7 anys, a més a més, no hi ha encara capacitat d'abstracció.³⁰ En aquesta edat l'infant encara s'està desenvolupant a nivell orgànic. El cervell de l'infant no està preparat encara perquè els seus ulls es fixin en un full de paper i tingui el cos quiet en una cadira.³¹ Aquesta és una qüestió, com moltes altres, molt debatuda però més per interessos socials i polítics que per interessos educatius. També ell defensava que primer s'han de copiar les lletres, perquè això pertany al cos físic, i més tard saber el seu significat perquè això pertany al cos esteri i no es pot actuar sobre ell fins a la segona dentició.³² Això ja ho deia a principis del segle XX, encara que llevat de les escoles Waldorf aquest argument no ha tingut quòrum.

En el Quixot,³³ de la mà de Miguel de Cervantes, llegim: "Todos los poetas antiguos escribieron en la lengua que mamaron en la leche, y no fueron a buscar las extranjeras para declarar la alteza de sus conceptos; y siendo esto así, razón sería esta costumbre por todas las naciones, y que no se desestimase el poeta alemán porque escribe en su lengua, ni el castellano, ni aún el vizcaíno, que escribe en la suya". Com deia Mahatmas Gandhi: "Menysprear la llengua materna és com denigrar a la nostra mare".

Que el llegir no ens faci perdre l'escriure, fins i tot al contrari, que el llegir ens motivï a escriure.

Juliol 2025.

Trobareu els articles anteriors a l'apartat [Articles](#) de la meua pàgina web.

¹ Irene de Puig, *Contes per pensar*, Barcelona: Destino, 1996: 34.

² Segons deia Aristòtil.

³ Jaume Cella, *Calaix de mestre*, Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat, 2001: 49.

⁴ Segons Edgar Morin, *Los siete saberes necesarios para la educación del futuro*, Barcelona: Centro UNESCO de Catalunya, 2001: 68.

⁵ Sebastià Serrano, *El regal de la comunicació*, Barcelona: Ara Llibres, 2003: 81.

⁶ Com deia Demòstenes.

⁷ Daniel J. Levitin, *Tu cerebro y la música*, Barcelona: RBA, 2008: 263.

⁸ Elkhomon Goldberg, *La paradoja de la sabiduría*, Barcelona: Crítica, 2006: 115.

⁹ Sebastià Serrano, *Signes, llengua i cultura*, Barcelona: Edicions 62, 1995: 15.

¹⁰ Sebastià Serrano, *Signes, llengua i cultura*, Barcelona: Edicions 62, 1995: 15.

¹¹ Octavi Fullat, *Verdades y trampas de la pedagogía*, Barcelona: Ceac, 1984: 23.

¹² Octavi Fullat, *Verdades y trampas de la pedagogía*, Barcelona: Ceac, 1984: 25.

¹³ Octavi Fullat, *Verdades y trampas de la pedagogía*, Barcelona: Ceac, 1984: 73.

¹⁴ Tal com deia Lev S. Vigotski.

¹⁵ Juan González-Anleo, *Los hijos: cómo ven a sus padres*, Madrid: PPC, 1981: 48.

¹⁶ Segons el psicòleg estatunidenc Steve Pinker.

-
- ¹⁷ Segons deia A. Mehrabian.
- ¹⁸ Segons deia Demòstenes.
- ¹⁹ Tal com deia el filòsof Martin Heidegger.
- ²⁰ Josep Maria Rovira Belloso, a *Vint-i-cinc catalans i Déu*, de Francesc Torralba, Barcelona: Planeta, 2002: 192.
- ²¹ Irene de Puig, *Contes per pensar*, Barcelona: Destino, 1996: 28.
- ²² M. Berman. *El reencantamiento del mundo*. Santiago de Chile: Cuatro Vientos, 1987: 265.
- ²³ Ray Bradbury, autor de ciència ficció que va escriure els famosos llibres *Cròniques marcianes* i *Fahrenheit 451*, *La Vanguardia*, 2000: 43.
- ²⁴ Gianfranco Zavalloni, *La pedagogía del caracol*, Barcelona: Graó, 2011: 130.
- ²⁵ Gregorio Luri, Què significa llegir?, *Diari ARA*: 16 d'abril de 2011.
- ²⁶ Tal com defensava Adolphe Ferrière, considerat el pare de l'Escola Nova a Europa.
- ²⁷ Jaume Cela, *A peu d'obra*, Barcelona: Rosa Sensat, 2009: 51.
- ²⁸ W. J. Ong, *Oralidad y escritura. Tecnologías de la palabra*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica, 1982: 81.
- ²⁹ Claudio Magris, *Utopía y desencanto*, Barcelona: Anagrama, 2001: 119.
- ³⁰ Segons Jean Piaget.
- ³¹ David F. Bjorklund, "In search of a Metatheory for Cognitive Development. Or Piaget is dead and don't feel so good myself", *Child Development* 68 (1), febrery 1997. Pàgs. 144-148.
- ³² Rudolf Steiner, *La educación del niño desde el punto de vista de la antroposofía*, Madrid: Rudolf Steiner, 1991: 29.
- ³³ Part II, Cap. XVI.